

Јасмина Јовић¹

Александра Јанковић

Виска школа струковних студија

за образовање васпитача Гњилане – Бујановац

ДОМИНАЦИЈА МОДЕРНОГ У УМЕНИЧКОЈ СЛИЦИ ГРАДСКОГ ЖИВОТА СРПСКЕ ПРОЗЕ 19. ВЕКА

Сажетак: Циљ рада је анализа утицаја европског начина живота и европског културног модела у уметничкој слици градског живота прозе 19. века. Аналитичко-синтетичким поступком, компаративном методом и анализом текстуалних предлогака анализира се поремећен систем вредности у животним навикама градског живота. С обзиром да друштвене промене доводе до интензивног европског утицаја, у 19. веку у навикама градског живота долази до великих промена. Акцент се ставља на интензивно усвајање европског система вредности и европског културног модела, те на манифестацију нових животних навика. Посебна пажња се поклања топосу породице као простору манифестације поремећених вредности, те последицама по функционисању породице које доносе нездраве животне навике појединих њених чланова. Анализа се завршава освртом на топос града као простор губљења идентитета под утицајем културних модела страних цивилизација.

Кључне речи: моралне вредности, породица, приватни живот, српски реализам, културни идентитет.

УВОД

Велике друштвено-историјске промене на почетку модерног доба рефлектовале су се и на приватни живот. У периоду већ с почетка 19. века јавља се јака тежња ка модернизацији и приближавању европским узорима, поготово у северним крајевима Србије, географски ближим хабзбуршком утицају. Остали крајеви земље, осим Београда и „малих урбаних, полуорјентисаних острва“ (Ристовић, 2011: 395), остали су „сеоско море“ (Ристовић, 2011: 395), али испод чије су се, наизглед окореле непроменљивости,

¹ jasmina1983@live.com

„ипак одвијали процеси који су нагризали његову и даље жилаву традиционалну патријархалну структуру“ (Ристовић, 2011: 395).

Београд који се убрзано урбанизовао, био је под јаким утицајем европског културног модела, усвојеног површно и надограђеног на још не сасвим искорењен орјентални начин живота. Захваљујући школовању по европским градовима, путовањима, као и трговачким путевима, упознаван је делако слободнији и лагодан начин живота померених вредности, те је као такав лако потирао патријархални кодекс моралних вредности.

„Бидермајерска култура“ (Максимовић, 2014: 114) усвајала се бројним путевима и везама, а неупоредиво јаче се осећала у градовима преко Саве и Дунава, који су тешњим везама били повезани са европским центрима културе. Заправо, различити географско-климатски услови, социјални, али и друштвени системи, као и живот са различитим културама и народима, условили су и различитости у обликовању културних модела и приватног живота. Културни модел Беча пре свега, а потом и Париза, није се могао интегрисати у српским центрима, већ се само површно копирио, што га је чинило накарадним. Услед своје културне ограничености и немогућности комплекснијег сагледавања друштвено-историјске улоге човека, малограђанско становништво је карактерисало минимализовање животних идеала и њихово свођење на: добар мираз, мужа – официра или племића, раскошну трпезу, лагодан живот, док је од највеће важности било сазнати пре свих сваки породични догађај у граду или вароши, попут веридбе, женидбе/ удаје, куповине нових хаљина и слично. Такав начин живота брзо је истиснуо старе вредности по којима су рад и стицање били на првом месту, као и склад и поштовање унутар породице.

ПАТРИЈАРХАЛНЕ ВРЕДНОСТИ ПОД УТИЦАЈЕМ ЕВРОПСКИХ КУЛТУРНИХ МОДЕЛА

„Средњоевропски начин живота и бидермајерска култура постали су главни оријентир у обликовању јавног и приватног живота“ (Максимовић, 2014: 114), српског становништва Сентандреје, Пеште, као и Војводине већ почетком 19. века. Патријархални породични морал замењен је културним моделом млађих, декадентних генерација, неспособних за било какав рад и стицање, али зато увек спремних за провод и уживање по сваку

цену. У делима Јакова Игњатовића са тематиком градског живота Војводине, Сентандреје, Пеште с почетка 19. века налази се један нови слој људи рђавог карактера, помереног морала, ишчашених схватања, чији се живот своди на то да по сваку цену дођу до новца како би себи што дуже обезбедили лагодан живот. Начин доласка до новца је сасвим небитан: неморалним женидбама, продавањем сопственог тела, зеленашењем – једино је битно да се нађе начин којим би се задржао угодан живот, или да се барем пред светом задржи сјај раскоши. Жељни су провода, парада, галантног живота у гиздавој тоалети, али и интрига, па и бескрупулозних подвала. То је нови нараштај који се вози на скупим каруцама, приређује луксузне балове, пије најфинија вина, немилице троши новац на одела и накит, а онда води бескрајне парнице око свакојаких наследства или се, пак, задужује код зеленаша којих је било све више. То је ново друштво у коме сви желе да буду за степен више на друштвеним степеницама – од куварица преко зеленаша до буржоазије која себе сматра аристократијом. Али, што се градско друштво више успињало у лажном сјају, све више га је косила болест, коју је доносио управо нездрав живот.

Остваривање идеала лагодног живота као императива млађих генерација, Јаков Игњатовић уметнички одликава преко топоса малограђанских бракова. Писац при том наглашава спремност малограђанског друштва и на морално најнижа средства, углавном кроз размишљања и поступке јунака Милана Наранџића (*Милан Наранџић*), обликујући тиме његов лик као метонимијску пројекцију човека и средине свога времена.

Уносна женидба и живот са куварицама су, по схватањима друштва тога доба, били најлакши и најприроднији начини да се оствари живот у материјалном изобиљу. Живот са куварицама обезбеђивао је добре оброке али и новац. У време када је Милан Наранџић био у свему наклоњен Резики, како он каже, јела која је радо јео, често су кувана. Добијао је и новац, јер су куварице могле додатно да уштеде од пијаце. За Резику је зато била посебна част да предвече шета под руку са њим или да одлазе на балове. У свеопштој користи која је владала чест је био случај да и „солдати“ добро живе са куварицама. То је за куварице била посебна част, због „заштите коју женска покрај солдата има“ (Игњатовић, 1981: 31). Али, зато се куварица труди да што већу плату добије, „јер што се плаћања тиче, свуда је она за свога готова“ (Игњатовић, 1981: 31).

Када је у питању топос малограђанских бракова, предуслов је био добар економски положај младине породице, те тако „обичај

куповине девојке, (...), у градској средини замењен је институцијом мираза. (...) У граду, жена је симбол друштвеног статуса чија је материјална противвредност мираз који уноси у брак“ (Јовановић, 2006: 123). Милан Наранџић, лик истоименог романа, пример је људи који у женидби виде излаз из беде у којој живе. Наранџићево поимање женидбе најбоље се види у његовом разговору са пријатељем Баранком: „Женидба, то ми је спас; то јест, ја кажем само за мене, а не за другога“ (Игњатовић, 1959: 93–94), али истог је мишљења и градско друштво Игњатовићевог времена, те се Милан Наранџић намеће као „типичан метонимијски“ „гласноговорник сродног мишљења цјелокупног градског друштва Игњатовићевог времена“ (Максимовић, 2014: 99). Такви бракови су за њих били у толико бољи у колико је она старија, па још и удовица, јер ће начинити добар тестамент, а после њене смрти, уз богатство, врата ће му бити отворена за младу девојку.

Игњатовић запажа да се малограђанско друштво, похлепно на новац и раскош, не либи да употреби сва средства, чак и морално најнижа, да би остварило своје циљеве. Тако Милан Наранџић не пита каква је девојка, већ колики мираз она доноси, па била она паорка или дама, млада или стара, удовица или не, ружна или лепа, битно је: има ли она што год и колико. Брак је у Игњатовићевој средини схваћен као пословна погодба, јер је варошки живот скуп, па ту и треба новца.

У Србији се у 19. веку осетио снажан утицај Европе у свим областима, па и у области понашања и животних навика жена. Као последица глобализације у Србији у 19. веку дошло је до социокултуралних промена у положају жена у породици, чиме су устоличене норме, критеријуми вредновања, уобичајени обрасци понашања, традиционална и патријархална веровања, почела да попуштају пред налетом захтева жена за право на образовање и слободу. Док је у патријархалним породицама жена и мајка била чувар породичних вредности, стуб породице, кроз тип малограђанске жене профилишусе навике и животна начела која подривају стабилност породице, а чак и институцију породице сведе на ниво прорачунате трговине.

Описујући живот и навике малограђанске жене, већ Јаков Игњатовићу прозу српског реализма обликује тип жене која своју срећу не види у складној породици. Писац вешто наглашава да су потребе грађанског слоја постале су префињеније, те девојке „уче клавиру и фарнцуски, гардероб је баронска, цело воспитање је такво да треба бар десет хиљада прихода на годину, а ретко која да има

свега десет хиљада“ (Игњатовић, 1959: 150). Дескрипцијом животних навика и деформисаног физичког изгледа млађе генерације имплицира се општа декаденција која је била захватила све поре живота. Нови, нобл градски свет у новим, „нобл“ оделима на мршавим телима угнутих прса и скупљених рамена, или у свиленим гиздавим хаљинама, са дречавим шеширима испод којих вире усахле очи на фарбаним лицима, сравнио се са старим нараштајем не по годинама или карактеру, већ по изгледу. „Женска од тридесет година је преживљена, човек од тридесет година је старац“ (Игњатовић, 1959: 106), каже Милан Наранџић. Хумором који сакрива пишчев сарказам, писац кроз лик Милана Наранџића скреће пажњу на сасвим погрешно васпитање женског света, које је сезало дотле да се и веш прао изван куће, код вешерки које су своје једноличне и празне животе испуњавале сплеткама које су преносиле из куће у кућу и породичне тајне провлачиле кроз варошке улице. Сва је у ситним прохтевима, опседнута модом и лагодним животом, те жене трговаца одбијају да их зову мајсторицама, а остварење сна виде у ношењу шешира. Као и мушкарци, и оне се за брак не одлучују из љубави. Милан Наранџић за малограђанске жене каже: „Каква је то љубав кад се за богатство удају? Која тражи богатство, нека донесе богатство“ (Игњатовић, 1959: 106). Све више и жене брак виде као начин да дођу до бољег друштвеног положаја, и да притом изазову што већу завист код старих другарица, пријатеља, родбине.

Помодарство и идеал лагодног живота били су карактеристични и за живот у крајевима јужно од Саве и Дунава, у чему су предњачили становници градова које је карактерисао привредни и културни напредак, попут Смедерева и Шапца. У причи *Пут у просидбу*, Милорад Поповић Шапчанин доводи у везу младића из крајева јужно од Саве и Дунава, шабачког кицоша и девојку из вароши крај Дунава, „где има различиих већих школа“. Девојка је била из богате куће једног угледнијег пензионисаног полицијског чиновника, која је знала више страних језика. У дискретном истицању образовања женског света, писац одсликава све учесталију појаву школовања девојака у циљу припреме за бољу удају, како би обезбедиле углед у друштву и лагодан живот испуњен забавама, „виситама“, путовањима. Помодарство и занесеност европским животом, кулмира у изјави девојке да у „нобл“ свету више воли „један сахат живети међ изображенима и васпитанима, него да уживам за друго Бог зна какво задовољство, међу онима који су прости“, а свет јужно од Саве и Дунава је „врло

прост, па за nobles и bontons неће ни мало да зна“ (Милинковић, 1996: 204). Латентном иронијом писац слика и „модерна“ размишљања о браку и о кандидату за женидбу, где је од пресудне важности да је младић „солидан и пун етикета“, (...), „па онда и то много значи што је доктор“ (Милинковић, 1996: 204) и што са девојком „конверзира“ на немачком. Помереност основних моралних вредности у времену усиљеног подражавања европског живота, постала је прихватљива реалност, па чак и мерило животних вредности. Карактеристика женског света по варошима језгровито је представљена преко описа гардеробе девојака, те у метафоричкој слици девојака као „шарених пауница“, истакнуто је каћиперство и имплицитно је указано на померене животне вредности које су увелико узимале маха и то најпре код женског света који је у патријархалном свету чувар породице и породичних вредности.

Мотив покондирености и помодарства богаташке девојке кулминирао је у причи *Предбројнициу* лики госпођице Марије, коју је школовање по страним интернатима занело до те мере да се стидела и српског језика, књижевности и културе. У метонимијској слици, писац хумором који скрива сарказам, слика појаву помодарства која је увелико захватала богаташке породице, у којима су необразовани очеви напорним и свакодневним радом стицали новац у жељи да децу поштеде сваког рада. Безазлено и са стране, гледали су стране књиге лепог повеза, организовали балове по угледу на европске, а своје ћерке штедели сваког посла у кући. Писац низом благо хумористичких ситуација показује ограниченост и необразованост девојке, занесене лаком литературом и начином живота који је упознала за време школовања по страним градовима. Без икаквог укуса и са површним образовањем, и крајње накарадним језиком, занесене ласкањима којекаких „салонмена“, девојке попут ње личиле су на Стеријине „покондирене тикве“. Оне су радије свирале комаде страних композитора уверене, у својој ограничености, да их изводе готово добро као сами њихови аутори. Радије су читале ласцивне стране романа, поносно бранећи такву литературу, док им српска књижевност и српско песништо није довољно модерно, а школовани српски младићи нису по „садашњем укусу“.

Преко топоса грађанских домова Јанко Веселиновић одсликава дух помодарства и малограђанства, нови европски укус који су отменије београдске куће диктирале због своје материјалне моћи. Собе су биле препуне свега и свачега, од иконе и кандила,

слика са позлаћеним оквирима, скупоцених простирки које су замениле некадашње јефтине и чега још не, до бечког намештаја „по новој моди“ (Веселиновић, 1982: 94). И кујне су „отрпеле“ значајне допуне: нестала су огњишта, а по зидовима је висело повешано бакарно и порцеланско посуђе. Тиме се на сукобу сељачког духа, примитивног укуса и површно преузете европске моде, градио нови, модерни укус престонице. Јанко Веселиновић у роману *Јунак наших дана* своје запажање о повођењу за „бидермајерском културом“ износи у иронично-хумористичном коментару о богатијим и виђенијим домаћима који су се „умели снаћи у препорођају што га бујица западна извршиваше; али су ипак трчали за тим чудом које неки назваше *цивилизација*“ (Веселиновић, 1982: 94). Уланчавањем низа мотива којима се манифестују различити аспекти свакодневнице запажа се залажење „модерног“ у све пореживота. Посебно се пазило да се свако „модерно“ понаша за столом, те је прибор, на велику жалост старијих особа, био обавезан. Велика пажња се поклањала и међусобном опхођењу, сасвим осавремењеном новим изразима, али су међусобни разговори били далеко од европског и од културе, јер се у њима „претресао“ београдски дневни живот са улица и по кућама. Међутим, сем таквих обичних похода, нови ред је донео и „званичне походе, „физите“ како их тада називаху“, и то „обично недељом и празницима“ (Веселиновић, 1982: 96). Салони и салонска примања били су новина с почетка прошлог века. Богате породице, руководиоци модерне струје, по угледу на европске салоне, уводиле су тај аспект отменог живота у своје домове, што су уредно копирале многобројне породице.

Површно усвајање и копирање кутурних прилика свакодневно се манифестовало у животним навикама, као и на културним манифестацијама. Маловарошко као и градско становништво своје помодарство, силно успињање ка отменом животу, али и отуђеност од сопствених обичаја показивало је при организовању балова и игранки. У градовима су нобл балови били прилика за показивање богатства и раскоши пре свега преко тоалета по последњој моди. Биле су то и прилике за уговарање добрих брачних понуда, док су тзв. пургер-балови били прилика да се средњи и сиромашнији слој забави. И варошки балови су били добра прилика да најпре домаћини балова покажу своју материјалну моћ, као и успињање у копирању градског живота. Варошке игранке су још чувале нешто од српског, углавном у понекој српској ношњи коју су још носиле неке од старијих жена

или у колу које се још на игранкама могло видети. На баловима и игранкама присуство старијих жена сводило се на коментарисање младих, могућих брачних прилика, њихових породица и материјалног стања. Разговор жена са игранке у причи Милорада Поповића Шапчанина *Матере*², сем тога што говори о начину склапања бракова, у функцији је сликања и менталитета маловарошких жена које своје монотоне животе употпуњују рашчлањивањем туђих живота и намера, уз богата предвиђања која ће већ од наредног дана преносити и проширивати од једне до друге куће, док се не нађе нова тема која ће кренути круг кућа, чаршије и улица.

Помодарски менталитет био је својствен имућнијим кућама варошке и паланачке „буржоазије“, које су услед своје необразованости и културне скучености, тежиле да што је било могуће верније прекопирају навике и начин живота градске буржоазије. У приповеци *Ђуран добија* Милован Глишић је већ у експозицији, хумором обојеној нарацији о муњевитом ширењу варошке моде, када је довољно да једна госпа понесе шешир украшен пером, одмах „полете шешири са перима“, а ни једног више шешира без пера јер „иначе није по моди“ или „уће у моду да се једе левом руком, одмах се све живо, што год води рачуна о моди, пролевачи“ (Глишић, 1963 I: 215), упознао читаоце са „законитостима“ варошке моде, да би иронично закључио да је мода „нека врста епидемије; врло је прелазна особито у такозваној „лепој“ половини света“ (Глишић, 1963 I: 215). У приповеци *Злослутни број* приликом газда-Николиног организовања бала у Смедереву, све је морало бити по угледу на београдске балове по хотелима – ту су: улазнице, музиканти, који „кад их слушаш, мислиш да гњаве пуну врећу мачака; али се тек опет могу поднети“ (Глишић, 1963 I: 128), а и „сви су спремљени како ваља за бал и како су неки виђали а неки чули да се спрема по београдским баловима“ (Глишић, 1963 I: 128).

Отпор новом начину живота у већој или мањој мери пружали су неки из стрије генерације. Било је оних који нису могли да прихвате нове навике: испијање кафе, ношење шешира и одела по узору на европске моделе, бављење политиком више него послом од кога живе. Сукоб новог времена и традиције чест је и у

²„(...) – Мој је синовац остао ту недавно удов, па хоће сад да се жени. Имања је врло добра, па тај неће тражити мираза; а тек му је сада прошло четрдесет година.

– А можда ни овај неће да тражи ништа?

– Ако он неће, мати ће (...)“ (Шапчанин, (б. г.) III: 49).

мајсторским варошким кућама: мајстор Марко се противи жениној жељи која би да сина пошаљу на школовање, како би и он попут многе деце из сиромашних кућа, постао угледан човек. За старе мајсторе школовање је ризик, на то, углавном, гледају као на узалудно расипање новца. Међутим, помахнитало помодарство некада је и старије нараштаје узимало под своје. Захваљујући богаћењу после девалвације, Софра Кирић је почео да битно мења своје дотадашње навике. Почео је да купује скупоцено покућанство и намештај са позлатама или у „рококо“ стилу, накит, „каруце и коње“ да се жена и кћери „у недељу возају“ (Игњатовић, 2005: 40). Писац тиме прећутно извлачи закључак да су корени подпадања финијим грађанским потребама, али и корени декаденције, дубљи и далекосежнији него што се наизглед чини.

Критику европског, односно „европејског“ начина живота, или површног попримања новина које су млади усвајали током школовања по европским градовима, у делима Стевана Сремца изрицана је кроз хумористичке коментаре, кроз ликове који жале за старим, или кроз поступке младих генерација. Кроз лик Калча писац је овоплотио шаљиви аспект посматрања на уплив нових европских манира, док је кроз лик хаџи-Замфира приказан ред људи који је чувао патријархални ред и навике, али је умео да сагледа и разуме неумитност новог времена.

ПОРОДИЦА ПОД УТИЦАЈЕМ ЕВРОПСКОГ НАЧИНА ЖИВОТА

Разумевање процеса глобализације и односа глобалног и локалног, од значаја је за схватање културне и друштвене средине Срба у 19. веку, као и њен утицај на човеково понашање и мишљење. Наиме, културни систем запада сагледаван као екстраординарни прихватан је некритички што је доводило до губљења домаће културе услед експанзије вредносних система запада, те до појаве глобализације културе, те нужно и до промене живота појединаца и друштвених група.

Све интензивнији продор нових културних модела довео је до рушења патријархалног уређења, док је материлна страна живота постајала основа свих међуљудских релација. Културни модел формиран под утицајем западноевропског, грађанског, потиснуо је патријархалне породичне вредности, те је јачање индивидуалног идентитета често доводило до деструкције породичних односа. Породице су пропадале, најпре материјално услед ненавикнутости

на рад и превеликог трошења на бројне угодности живота, а потом и у постепеном однарођавању и губљењу националног идентитета. Прејака жеља за личним уживањима померала је моралне границе или се сопствена неморалност правдала флоскулом „сви су грешни“. Животне навике и кодекс померених моралних вредности уз нарушене међуљудске односе, простор града чинили су непожељним.

Брачне несугласице или разорени породични односи честа су тематика градске прозе реализма. Светолик Ранковић у приповеткама *Прва туга* и *Људска несталност*, уводи топос породице нарушеног склада, прилазећи проблему кроз перспективу детета и његова преживљавања породичног несклада. У приповеци *Прва туга*, кроз патњу детета, „без моралистичких устезања карактеристичних за ликове одраслих особа“ (Ераковић, 2013: 17), износи слику оца и мужа који нестрпљиво и све чешће истерује жену да би довео љубавницу. Непрестане свађе родитеља дете преживљава најпре кроз кошмаре, а онда и кроз све суровију стварност када остаје без мајке, након чега следе наизменично грубе и лепе речи оца и његова честа остављања детета уз лепа обећања. Кроз сећања детета писац језгровито даје рушење породичне среће: од некадашње срећне породице и њихових честих излета, преко намрштених родитеља, а онда и свађе, најпре у соби а онда и пред дететом.

Помереност здравих породичних односа у причи *Људска несталност*, узрок је дететове опсесивне везаности за тетку и његове грчевите борбе да сачува њену љубав. Груб однос родитеља према детету узрокован је очевом разочараношћу женском децом, док је мајка у својој забринутости и плашљивости пред мужем, гушила своју љубав и нежност. Нездрави односи узроковали су емотивну нестабилност детета и „лом који нико не може да спречи или ублажи“ (Величковић, 2001: 32).

Светолик Ранковић својом прозом уводи другачију фигуру оца од оне која се сретала код његових претходника, па и у делима каснијих реалиста. Отац није само деспот или стуб породице, корумпирани чиновник или фигура која својим пословним промашајима или коцкарским пороком руши породицу, већ је и фигура која својим ванбрачним животом руши породицу и срећу свог јединог детета, не примећујући његову патњу, који у својој себичној сујети најсуровије занемарује своје дете и ускраћује му не само своју љубав већ и љубав мајке (*Људска несталност*).

Симо Матавуљ је проматрајући градски живот уочавао неискрене односе, психолошке теснаце и угњетавања у грађанским породицама. Рушење склада породичног дома у причи *На њен дан* приказано је из перспективе мужа – осветника, који годинама чека да обелодани прељубу своје жене са побратимом, девером. Дан за то бира њен тридесет осми рођендан, дарујући јој прстен, као симбол њене тајне везе.

Мотив крајње људске отуђености која сеже до занемаривања и одбацивања сопственог детета, Симо Матавуљ је уметнички обрадио у причи *Влајкова тајна*. Користећи лик Влајка као интерног фокализатора приче, приповедач уметнички слика свет без реда и разума, кроз судбину болесног детета од шест година, изложеног безосећајности и крајњој запостављености од стране мајке и бабе. У свету до темеља покиданих међуљудских односа, у коме се не препознаје ни љубав мајке према детету, писац је као једину тачку спасења приказао чисту љубав према људима. Међутим, у свету деструктивних људи и померене моралности, чиста љубав се профилише као идеал, далек и недостижан, те су и Влајкови напори да болесно дете забави, развесели, те на неки начин усрећи, као и Никодијева чиста љубав према детету, на крају надвладани трагиком живота. Матавуљ је у овој приповеци довео у директну везу празне и зле људе са људима реда и разума, и показао колико далеко у свет без осећања и без људскости могу да оду људи који су се одрекли Бога.

ЗАКЉУЧАК

На основу претходног разматрања, уочава се да се у периоду урбанизације, „којим се у првом реду настојао надокнадити значајан заостатак за развијеним делом Европе“ (Милашиновић, 2017: 88), мењао и однос према традицији. С једне стране, на традицију се гледало као на здраву основу на којој треба базирати државне темеље и културу приватног живота, док је са друге стране традиција схватана „као баласт који као камен око врата вуче уназад, кога се новим социјалним, политичким и културним инжењерством треба ослободити“ (Ристовић, 2011: 402). У таквим околностима ширење глобалне цивилизације и очување локалне културе (традиције, обичаја, фолклора, језика, заната), као да се нису могли измирити. Модерни, европски модели понашања копирани су и усвајани површно што је остављало простора за

велику слободу у манифестацији животних навика, што резултира популарношћу³ таквог система вредности. Град као поље експанзије модерног, у књижевном стваралаштву писаца епохе реализма спознаје се као простор помереног система вредности. Ако уметничку слику града епохе српског реализма посматрамо из угла Гадамера који сматра да се „на једном уметничком делу искушава истина коју другим путем не можемо досегнути“ (Гадамер, 1978: 22), простор града 19. века спознаје се као простор где се зачиње губљење сопственог идентитета под сначним утицајима стране цивилизације.

ЛИТЕРАТУРА

- Величковић, С. (2001). *Уметничка проза Светолика Ранковића*. Ниш, Филозофски факултет.
- Веселиновић, Ј. (1982). *Јунак наших дана*. Српска књижевност. Београд, Нолит.
- Гадамер, Х. Г. (1978). *Истина и метод: основи филозофске херменеутике*. Превео: Слободан Новаков. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Гајић, С. (2008). *О једној глобалној заблуди*, Нова српска мисао, Преузето мај 19, 2017. From <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/o-jednoj-glokalnoj-zabludi.html?alphabet=l>
- Глишић, М. (1963). *Сабрана дела I–II*. Београд, Просвета.
- Ераковић, Р. (2013). „Између горког живота и слатке смрти: танатолошки хедонизам Светолика Ранковића“, *Светолик Ранковић*, Антолигијска едиција. Десет векова српске књижевности, књ. 46. Нови Сад, Итдавачки центар Матице Српске, стр. 724.
- Игњатовић, Ј. (1959). *Милан Наранџић*. Српска књижевност у сто књига. Одабрана дела I. Нови Сад, Будућност.
- Игњатовић, Ј. (2005). *Вечити младочења*. Београд, Народна књига.
- Јовановић, В. (2006), „Свет уживања“, *Приватни живот код Срба у 19. веку*; приредили: Ана Столић и Ненад Макуљевић, Београд, Слио.
- Максимовић, Г. (2014). *Казивање града и други огледи*. Ниш, Филозофски факултет.

³Међутим, популарност и присутност појединих начина понашања, не значе истовремено и његову моралну и етичку вредност. Наиме, друштва изложена културној глобализацији, често немају довољно изграђен укус, тако да у процесу прихватања утицаја из „центра“ чешће прихватају негативне утицаје него позитивне, квалитетне културне садржаје (Гајић, 2008), често немају довољно изграђен укус, тако да у процесу прихватања утицаја из „центра“ чешће прихватају негативне утицаје него позитивне, квалитетне културне садржаје (Гајић, 2008).

- Матавуљ, С. (1954). *Сабрана дела I-VII*. Београд, „Просвета“, издавачко предузеће Србије.
- Милашиновић, С. (2017). „Први кораци новог времена (I) (Светозар Ђоровић – Борисав Станковић, покушај паралеле). *Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу*. Год. 28, бр. 125, септембар. стр. 87–93.
- Милинковић, М. (1996). *Књижевно дело Милорада Поповића Шапчанина*. Шабац, Народна библиотека „Жика Поповић“.
- Ристовић, М. (2011). „Од традиције ка модерности: 1878–1990“. *Историја приватног живота у Срба: од средњег века до савременог доба*. Београд: Слио.
- Шапчанин, П. М. (б. г.). *Целокупна дела I–III*. Приредио: Урош Џонић. Београд, „Народна просвета“.

THE DOMINATION OF THE MODERN IN THE ARTISTIC IMAGE OF A CITY LIFE OF SERBIAN PROSE IN THE 19TH CENTURY

Summary: *The paper interprets the influence of European habits in the way of life and their adoption, which resulted in the domination of the modern in the artistic image of the urban life of 19th century prose. The manifestation of a disturbed system of values in everyday life's habits is analyzed by the analytical-syntetic procedure and the comparative method. The shift of patriarchal values to modern European habits is perceived by the analysis of the motifs of souvenirs and balls as cultural manifestation. Special attention is paid to family topos and by analysis, it comes to the conclusion that the collapse of particular family values leads to the destruction of the marriage as institution and shifting the possibility of forming a healthy life within a family. It is noted that the uncritical takeover of the cultural model of the West leads to the culture globalization, and the complete destruction and suppression of the patriarchal culture and its system of values. The conclusion is that, as a consequence of the culture globalization, the space of the city in the artistic image of life is profiled as a place where the loss of identity rises and as a center of influence of the shifted system of values.*

Key words: *moral values, the family, private life, Serbian realism, cultural identity.*